ISSN 2029–1701 (print)
ISSN 2335–2035 (online)

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2013 (10) Scientific articles

KAI KURIE PRIVATAUS KALTINIMO TEISĖS ĮGYVENDINIMO ASPEKTAI

Eglė Matuizienė*

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
El.paštas egle.matuiziene@gmail.com

Anotacija Akademinėje jurisprudencijoje dažniausiai nagrinėjamas pozityvusis privataus kaltinimo teisės reguliavimas, nekvestionuojant jo egzistavimo reikalingumo. Nors, žvelgiant retrospektyviai, privataus kaltinimo teisė buvo numatyta Lietuvos baudžiamajame procese visais istoriniais laikmečiais ir visose Baudžiamojo proceso kodekso redakcijose, tačiau šios teisės įgyvendinimas sukelia sunkumų nukentėjusiam asmeniui, savo teises ginančiam privataus kaltinimo tvarka. Todėl būtent visuomenėje, taip pat ir tarp teisininkų, vis dažniau kyla diskusijų dėl privataus kaltinimo instituto reikalingumo. Šio straipsnio tikslas yra ištirti nukentėjusio asmens galimybes ginti savo interesus šioje proceso formoje, nustatyti veiksnius, trukdančius veiksmingą jų gynybą ir atsakyti į klausimą, ar privatus kaltinimas kaip nukentėjusiojo teisių gynimo būdas pateisina nukentėjusiojo lūkesčius bei užtikrina veiksmingą jo interesų gynybą.

Pagrindinės sąvokos: baudžiamasis procesas, nukentėjusysis, privatus kaltintojas, privataus kaltinimo teisė, privataus kaltinimo bylų procesas.

ĮVADAS

Nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis. Moksliniuose tyrimuose nukentėjusiojo teisių apsaugos tema paprastai nagrinėjama bendrosios baudžiamojo proceso formos kontekste. Įvairiais aspektais nukentėjusiojo teisių apsaugos tema nagrinėjama P. Ancelio, R. Uscilos, R. Ažubalytės, A. Baranskaitės, R. Jurkos moksliniuose tyrimuose. [1] Nukentėjusiojo

[1] Ancelis, P. Nukentėjusiojo teisinė padėtis pasikeitus baudžiamiesiems įstatymams. *Jurisprudencija*. 2003, 49 (41): 97–104. Ancelis, P., Juzukonis, S. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2002, 35 (27): 99–107. Ancelis, P. Dėmesingumas nusikaltimo aukai kaip prielaida kuriant atvirą visuomenę. *Jurisprudencija*. 2000, 15 (7): 15–160. Uscila, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. Ažubalytė, R. Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. *Jurisprudencija*. 2010, 4 (122): 221–244. Ažubalytė, R. Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą. *Jurisprudencija*. 2005, 70 (62): 119-125. Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso paskirties interpretavimo kaita Lietuvai atgavus nepriklausomybę. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 511-530. Jurka, R. Žmogaus teisių gynimas Lietuvos baudžiamajame procese: antropocentrinio požiūrio link. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 335-353. Baranskaitė, A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. Jurka, R. *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.

teisinė padėtis, *inter alia* privataus kaltinimo procese, analizuojama S. Juzukonio disertaciniame tyrime[2], taip pat vadovėlyje[3].

Straipsnio tikslas. Straipsnyje bus analizuojamos teisinės prielaidos nukentėjusiajam ginti savo teises ir teisėtus interesus privataus kaltinimo tvarka, siekiama atskleisti privataus kaltintojo teisių ir pareigų įgyvendinimo probleminius aspektus ir ištirti, ar nukentėjusysis, įgyvendindamas privataus kaltinimo teisę, gali veiksmingai apginti savo pažeistus teisėtus interesus.

Tyrimo metodai. Rašant šį straipsnį dokumentų analizės metodu buvo tirta Lietuvos mokslininkų akademinė jurisprudencija bei teismų praktika. Loginiu analitiniu metodu buvo siekiama išskirti pagrindines veiksmingo privataus kaltinimo teisės įgyvendinimo kliūtis bei padaryti išvadas dėl privataus kaltinimo teisės principinio reikalingumo.

Straipsnio aktualumas ir naujumas. Straipsnyje nagrinėjamos iki šiol akademinėje jurisprudencijoje nenagrinėti privataus kaltinimo teisės įgyvendinimo aspektai - pagrindinės privataus kaltinimo teisės įgyvendinimo probleminės sritys bei šių sričių įtaka nukentėjusiojo galimybei apginti pažeistas teises ir teisėtus interesus privataus kaltinimo tvarka.

NUKENTĖJUSIOJO INTERESŲ PROCESINIO REALIZAVIMO YPATUMAI PRIVATAUS KALTINIMO BYLŲ PROCESE

Procesinės veiklos pagrindinės kryptys (funkcijos) yra siejamos su atitinkama proceso subjekto paskirtimi ar vaidmeniu (interesu) baudžiamajame procese. [4] Galimybė dalyvauti kaltinimo veikloje – tai vienas iš įstatymo suteiktų būdų nukentėjusiajam ginti savo teises. [5] Todėl nukentėjusiojo pareikštą kaltinimą tikslinga vertinti kaip iškilusio konflikto

[2] Juzukonis, S. *Nukentėjusiojo teisių apsauga baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
[3] Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
[4] Ancelis, P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 26.
[5] Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

sureguliavimo būdą, kuriuo jis siekia apginti ir atkurti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus. Tuo pagrindu nukentėjusiojo veikloje privataus kaltinimo bylų procese galima išskirti dvi pagrindines funkcijas: kaltinimo ir savo teisių ir interesų, pažeistų nusikalstama veika, apsaugos funkcijas.

Asmens procesinis interesas ir dalyvavimo procese tikslas yra proceso dalyvio funkcijos turinio sudedamosios dalys. Galutiniame rezultate būtent šios sudedamosios dalys apsprendžia baudžiamosios procesinės veiklos kryptį, kuri vėliau lemia teisinių santykių vystymąsi konkrečioje byloje. Privataus kaltintojo procesinis statusas suponuoja didesnį suinteresuotumą savo procesine padėtimi - galimybe veiksmingai įgyvendinti savo kaip kaltintojo teises ir pareigas, kas įgalina jį ginti savo materialųjį interesą. Jis tampa proceso šeimininku, nuo kurio priklauso tiek proceso iniciatyva, tiek eiga, tiek proceso baigtis: jis gali atsisakyti kaltinimo, savo neatvykimu išreikšti intereso kaltinti nebuvimą, susitaikyti su kaltininku arba reikalauti jį nuteisti, taigi jis tiesiogiai daro įtaką proceso eigai. Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 416 straipsnyje numatytos nukentėjusiojo teisės iki baigiamųjų kalbų pabaigos atsisakyti kaltinimo arba susitaikyti su kaltinamuoju leidžia privačiam kaltintojui siekti ne vien kaltininko baudžiamojo persekiojimo, bet ir savo procesine veikla siekti nusikalstamos veikos padarinių minimizavimo, socialinės įtampos, sukeltos nusikalstama veika, sumažinimo, optimalaus konflikto išsprendimo. Toks privataus kaltinimo bylų proceso rezultatas visiškai atitinka nukentėjusiojo interesus, jei nukentėjusysis nesiekia kaltininko patraukimo baudžiamojon atsakomybėn.

Viešojo kaltinimo bylose nukentėjusysis yra suinteresuotas bylos baigtimi, t.y. galutiniu sprendimu byloje, kai sprendimas gali turėti įtakos teisinių santykių pobūdžiui, asmenų teisėms ir pareigoms, [6] tačiau retai kada gali tiesiogiai daryti įtaką proceso eigai (išskyrus įstatymo numatytus atvejus, kai reikalingas nukentėjusiojo sutikimas). Privataus kaltinimo procese būtent nukentėjusysis apsprendžia proceso eigą, o nesant jo suinteresuotumo, procesas praranda savo prasmę ir pagrindą. Taigi procesinis nukentėjusiojo suinteresuotumas privataus kaltinimo procese yra maksimaliai išreikštas.

Privataus kaltintojo procesinė veikla sietina su materialaus intereso realizavimu. Inicijuodamas privataus kaltinimo procesą, nukentėjusysis siekia patenkinti savo materialinius

[6] Jurka, R., *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 125.

interesus: prie jų priskirtini moralinės satisfakcijos ir materialios kompensacijos siekimas. [7] Moralinė satisfakcija apima ir siekį, kad kaltininkas būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn bei jam būtų paskirta teisinga bausmė, tačiau privataus kaltinimo bylose nusikalstamų veikų specifika, teisinių santykių specifika, santykių tarp nukentėjusiojo ir kaltininko ypatumai nulemia, kad šis siekis nėra dominuojantis. Akivaizdu, kad asmens, kurio atžvilgiu padaryta sunki nusikalstama veika, sukėlusi sunkius padarinius, moralinis pasitenkinimas ir teisingumo jausmo patenkinimas negali būti pasiektas vien tik žalos atlyginimu ar atsiprašymu; tokiu atveju nukentėjusysis sieks jo atžvilgiu padarytos nusikalstamos veikos sunkumą atitinkančios bausmės paskyrimo. Teisinė tvarka, pažeista nusikalstamomis veikomis, kurios persekiojamos privataus kaltinimo tvarka, gali būti atkurta ir kitomis priemonėmis, nereikalaujančiomis realios kriminalinės bausmės paskyrimo. Tokią galimybę suponuoja nusikalstamos veikos objekto ir teisinio santykio šalių specifika, mažesnis tokių nusikalstamų veikų pavojingumas, nukentėjusiojo nuomonės reikšmingumas.

Privataus kaltintojo interesas gali būti nukreiptas išimtinai į patirtos žalos atlyginimą ar siekį išspręsti iškilusį konfliktą asmeniniuose santykiuose, pasinaudojant valstybės suteikta teise į baudžiamąjį persekiojimą. Tokiu atveju privatus kaltintojas nėra suinteresuotas bausmės paskyrimu kaltinamajam. Kai kurių tyrimų duomenimis, dauguma asmenų, inicijuojančių privataus kaltinimo bylas, neturi tikslo patraukti kaltininko baudžiamojon atsakomybėn [8] ir pasiekti, kad jam būtų paskirta kriminalinė bausmė. Paprastai dominuojantis tikslas – nukentėjusiojo (privataus kaltintojo) siekis pademonstruoti įstatymo suteiktą teisę patraukti baudžiamojon atsakomybėn kaltą asmenį, kai kitos konflikto sprendimo priemonės išsemtos. Tokiu būdu nukentėjusysis bando užkirsti kelią tolesniam nusikalstamam asmens elgesiui bei gauti dėl nusikalstamos veikos patirtos žalos atlyginimą.

Toliau straipsnyje bus analizuojama, kokia apimtimi privataus kaltinimo procesinės formos teisinis reguliavimas sudaro prielaidas privačiam kaltintojui įgyvendinti savo funkcijas: palaikyti pareikštą kaltinimą ir apginti savo teises ir teisėtus interesus.

TEISINĖS PRIELAIDOS GINTI SAVO TEISES SKUNDO PADAVIMO STADIJOJE

Nukentėjusiojo privataus kaltinimo skundo reikšmė pasireiškia tiek negatyviąja, tiek pozityviąja prasme. Negatyviąja prasme nukentėjęs asmuo turi galimybę sutrukdyti valstybės

[7] Matuizienė, E. Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(3): 1184.
[8] Contenius, R. *Die Befugnis des gesetzlichen Vertreters zur Erhebung der Privatklage*. Daktaro disertacija. Breslau: Universität Breslau, 1929, p. 3.

institucijų vykdomą baudžiamojo persekiojimo veiklą (nukentėjusiam asmeniui suteikiama galia „užblokuoti“ procesą). Pozityviąja prasme, jam suteikiama teisė (privilegija) veikti kaip privačiam kaltintojui teisme aktyvioje procesinėje padėtyje ir siekti kaltininko nubaudimo, tokiu būdu įgyvendinant savo teisę į teismą [9] ir patenkinant savo privačius interesus procese. Šiuo atveju privataus kaltinimo procese nukentėjusio asmens vaidmuo sietinas su aktyvia procesine veikla - privataus kaltintojo teisių ir pareigų įgyvendinimu.

Pripažintina, kad BPK numatytas teisinis reguliavimas užtikrina privataus kaltinimo teisės kaip teisės kreiptis į teismą (siaurąja prasme, t.y. kaip vienos iš teisės į teisminę gynybą sudėtinių dalių) teisines prielaidas. [10] Nei tada, kai BPK 412 straipsnio 3 dalyje numatytu pagrindu skundas nepriimamas ir grąžinamas jį padavusiam asmeniui dėl tokių šio skundo trūkumų, kuriuos gali pašalinti pats jį padavęs asmuo, nei tada, kai skundo trūkumų jį padavęs asmuo negali pašalinti, nes jie gali būti pašalinti tik atlikus ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus, nukentėjusiam asmeniui (jo atstovui) neužkertamas kelias ginti pažeistas teises ar teisėtus interesus teisme. Pirmuoju atveju nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo, pašalinęs nurodytus trūkumus, vėl gali kreiptis į teismą privataus kaltinimo bylų proceso tvarka, antruoju atveju - savo pažeistas teises ar teisėtus interesus gali ginti kreipdamasis į prokurorą. Šiuo klausimu pasisakyta ir teismų praktikoje: *„Pirmosios instancijos teismas nustatęs nukentėjusiosios A. E. R. skundo turinio trūkumus, neatitinkančius BPK 412 str. 2 d. nustatytų privalomų reikalavimų, nepažeidė nukentėjusiosios teisės kreiptis į teismą ir teisės į teisminę gynybą, nutartyje išaiškino teises, pašalinus nustatytus skundo trūkumus, iš naujo kreiptis į teismą. Nukentėjusiosios teisės nebuvo suvaržytos ar kitaip apribotos, nes ji pateikė skundą dėl minėtos nutarties, prašydama panaikinti nutartį ir perduoti klausimą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš esmės, tuo realizavo savo teisę į instancinę teisminę gynybą. Todėl teismas konstatuoja, kad nukentėjusiosios teisė kreiptis į teismą nebuvo pažeista ar suvaržyta.“* [11]

Nors privataus kaltinimo skundo padavimo teismui teisinis reguliavimas sudaro nukentėjusiam asmeniui teisines prielaidas įgyvendinti privataus kaltinimo teisę, tačiau teismų praktika šiuo klausimu nėra nepriekaištinga. Teismų praktikoje susiduriama su itin formalizuotu požiūriu vertinant privataus kaltinimo skundų formą, kas dažnai sąlygoja nukentėjusio asmens teisės kreiptis į teismą pažeidimą, todėl privataus kaltinimo teisės

[9] Maiwald, M. Die Beteiligung des Verletzten am Strafverfahren. *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*. 1970: 45.
[10] *Supra* note 5.
[11] Šiaulių apygardos teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. I-20-116/2007.

įgyvendinimo veiksmingumo kontekste būtina įvertinti teismų praktiką privataus kaltinimo skundo priėmimo stadijoje.

Dažna situacija, kai nukentėjusysis nežino kaltininko gyvenamosios vietos ar prasidėjus procesui kaltininkas būna ją pakeitęs. Pirmosios instancijos teismų sprendimuose stebima tendencija tokiais atvejais skundą grąžinti nukentėjusiajam, kaip neatitinkantį BPK 412 straipsnio 2 dalies reikalavimų. Šiuo klausimu gausi apeliacinės instancijos praktika formuojama palankiai nukentėjusiajam. Teismai pripažįsta, kad nukentėjusiajam neturint realių galimybių sužinoti kaltinamojo gyvenamosios vietos, pažeidžiama jo teisė į teisminę gynybą, todėl negali būti formaliu pagrindu nepriimamas nukentėjusiojo skundas. Pareiškėjui *„neįmanoma gauti informaciją apie kaltininko deklaruotą gyvenamąją vietą, kas užkerta jam visus kelius kreiptis į teismą ir ginti pažeistas savo teises. Šiuo atveju visus įgaliojimus sužinoti reikiamą informaciją turi tik teismas. [...]“.* [12]

Neretai aukštesnieji teismai nukentėjusiojo skundą patenkina, jei nukentėjęs asmuo negali sužinoti kaltininko gyvenamosios vietos arba jei nurodo paskutinę jam žinomą gyvenamąją vietą ar darbovietės adresą. [13] Tokiai praktikai pritartina, siekiant užtikrinti nukentėjusio asmens teisę kreiptis į teismą bei išvengti jos suvaržymų ir proceso vilkinimo. Teismas turi teisę ir privalo imtis priemonių, kurios neprieinamos pareiškėjui (pavyzdžiui, paklausimai į įvairias institucijas dėl asmens duomenų), todėl skundo nepriėmimas, nesant duomenų, kurių nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo neturi galimybės sužinoti, suvaržo asmens teisę kreiptis į teismą.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai asmens gyvenamąją vietą teismas gali sužinoti ne iš privataus kaltinimo skundo, o iš kitų šaltinių, nelaikytina, kad skundo trūkumai esminiai. *„Nors pareiškimo forma bei teiginių dėstymo metodika ir nėra ideali, tačiau tai negali būti pagrindu atsisakyti jį priimti, tuo dirbtinai suvaržant asmens konstitucinę teisę kreiptis į teismą bei nepagrįstai pasunkinant jos įgyvendinimą, juolab, kad iš pareiškimo turinio galima suprasti, kas ir kokia nusikalstama veika kaltinamas, nurodyta šios veikos padarymo vieta, laikas, jos padarymu įtariamo asmens vardas, pavardė, pareigos, darbo vieta bei kitos esminės aplinkybės.“* Gyvenamosios vietos adreso nenurodymas šiuo

[12] Šiaulių apygardos teismo 2006 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-462-210/2006.

[13] Vilniaus apygardos teismo 2007 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 954/2007. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-103-318/2008. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-423-495/2009. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-639-9-2007.

atveju įvertintas kaip „*formalus nukrypimas nuo nustatytų reikalavimų, kuris nėra esminis ir pareiškimo priimti nekliudo, juolab, kad [...] duomenų apie nusikalstamos veikos padarymu įtariamą asmenį nukentėjusiojo pareiškime pakanka*.“ [14] Apylinkės teismui atsisakius priimti pareiškėjos skundą tuo pagrindu, kad nėra pateikti duomenys dėl liudytojų gyvenamosios vietos, Vilniaus apygardos teismas konstatavo, kad „*nepriimti skundo dėl jame neva esančių trūkumų, nebuvo teisinio pagrindo, kadangi pareiškėja skunde paaiškino, kad neturi galimybės pateikti duomenis apie šių liudytojų gyvenamąją vietą, ir prašė teismo vadovautis ikiteisminio tyrimo byloje esančiais duomenimis“*. [15]

Vilniaus apygardos teismas, vertindamas aplinkybę, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo galimai pakeitė savo gyvenamąją vietą, konstatavo, kad tai negali būti laikoma trūkumu, suteikiančiu pagrindą grąžinti privataus kaltinimo tvarka paduotą skundą, kuris jau priimtas ir paskirtas nagrinėti taikinamajame posėdyje. [16] Tuo atveju, kai privataus kaltinimo skunde nebuvo nurodyta kaltinamo asmens gyvenamoji vieta, tačiau jo asmens duomenys buvo nurodyti ikiteisminio tyrimo įstaigos pateiktoje medžiagoje dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą, Vilniaus apygardos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas turėjo galimybę pats nustatyti kaltinamo asmens gyvenamosios vietos adresą ir spręsti klausimą dėl privataus kaltinimo bylos proceso pradėjimo. [17] Tas pats teismas pripažino, kad privataus kaltinimo skundas buvo atmestas nepagrįstai ir tuo atveju, kai ikiteisminio tyrimo įstaigos pateiktoje medžiagoje nurodyta, kad kaltinamas asmuo yra įtrauktas į gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitą, tačiau savo prisipažinime nurodė gyvenamosios vietos adresą. Atsižvelgiant į tai, apeliacinį skundą nagrinėjęs teismas konstatavo, kad privataus kaltinimo tvarka kaltinamo asmens gyvenamoji vieta yra žinoma. [18] Kita vertus, tas pats teismas analogiškoje situacijoje, kai nusikalstamos veikos padarymu įtariamas asmuo skunde nurodytu adresu negyveno, yra išsakęs ir priešingą nuomonę, pritardamas apylinkės teismo sprendimui grąžinti skundą jį padavusiam asmeniui kaip neatitinkantį įstatymo reikalavimų. [19] Tačiau su tokiu formaliu teismo įgaliojimų aiškinimu

[14] Vilniaus apygardos teismo 2007 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-954/2007.
[15] Vilniaus apygardos teismo 2009 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-72-518/2009.
[16] Vilniaus apygardos teismo 2008 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-103-318/2008.
[17] Vilniaus apygardos teismo 2009 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-423-495/2009.
[18] Vilniaus apygardos teismo 2008 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-639-9-2007.
[19] Vilniaus apygardos teismo nuomone, „*pirmos instancijos teismas, neturėdamas įstatyminio pagrindo perduoti bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje, neturėjo teisės imtis priemonių nustatyti įtariamo nusikalstamos veikos padarymu asmens buvimo vietos adresą. Sutinkamai su Lietuvos Respublikos BPK 414 str., teismas tokių veiksmų gali imtis tik priėmęs sprendimą dėl privataus kaltintojo - nukentėjusiojo skundo perdavimo nagrinėti*

sutikti negalima, kadangi neturėdamas teisinių priemonių pašalinti skundo trūkumus, nukentėjęs asmuo praranda galimybę kreiptis į teismą.

Neteisinga nusikalstamos veikos kvalifikacija taip pat neturėtų būti pagrindas atsisakyti priimti privataus kaltinimo skundą, atsižvelgiant į tai, kad privatus kaltintojas nėra teisininkas profesionalas bei į įstatymo suteiktą galimybę ištaisyti tokį skundo trūkumą - teisę keisti veikos kvalifikavimą teisme. Lietuvos konstitucinėje doktrinoje pasisakyta, kad „*neesminiai privataus kaltinimo skundo formos trūkumai, formalūs privataus kaltinimo skundo nukrypimai nuo nustatytų reikalavimų nereiškia, kad teismas apskritai neturi įgaliojimų tokio skundo priimti*“. [20]

Teismų praktikoje pagrįstai remiamasi BPK 412 straipsniu, kuris nereikalauja, kad nukentėjusysis privataus kaltinimo skunde nurodytų nusikalstamos veikos, kuria kaltinamas asmuo, kvalifikaciją, ir laikomasi pozicijos, kad privataus kaltinimo skunde „*nurodyta veikos kvalifikacija neįpareigoja teisėjo savo nutartyje perduoti skundą į teisiamąjį posėdį nurodant būtent tą BK straipsnį ar jo dalį, nes teisėjas, įvertinęs skunde aprašytas veikos aplinkybes, pats nustato nusikalstamos veikos požymius ir inkriminuoja kaltinamajam reikiamą baudžiamąjį įstatymą.“* [21] Europos žmogaus teisių teismo (toliau – EŽTT) praktikoje pripažįstama, kad teismo įgaliojimai savo iniciatyva informuoti kaltinamąjį apie galimą inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikacijos pakeitimą neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintoms teisėms. [22] Kita vertus, EŽTT jurisprudencijoje kaltinamojo teisės būti informuotam aiškinimas apima ir jo veiksmų teisinį įvertinimą, tuo siekiant užtikrinti jo teisę į gynybą. [23]

teisiamajame posėdyje.“ Vilniaus apygardos teismo 2008 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-158-211/2008.

[20] *Supra* note 5.

[21] Šiaulių apygardos teismo 2008 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-25/64/2008.

[22] Girdauskas, M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimai. *Teisės problemos.* 2005, 1 (47): 42-46; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. kovo 05 d. nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-36/2010 kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą su prašymu nuspręsti, ar BPK 255 straipsnio, 256 straipsnio, 320 straipsnio nuostatos dėl kaltinimo pakeitimo teisme neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31, 29 straipsniams, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams (prašymo Nr. 1B-12/2010). Straipsnio rengimo metu šis prašymas dar nėra išnagrinėtas.

[23] Atsižvelgiant į tai, kad privataus kaltinimo skundas yra kaltinimo pagrindas, apsprendžiantis kaltinimo apimtį ir ribas, inkriminuojamos nusikalstamos veikos teisinė kvalifikacija yra tiesiogiai susijusi su asmens teisės žinoti, kuo yra kaltinamas, įgyvendinimu bei realia galimybe pasinaudoti teise į gynybą. EŽTT byloje *Pellisier and Sassi v. France* išaiškino, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 str. 3 d. a punktas suteikia kaltinamajam teisę būti informuotam ne tik apie kaltinimo pagrindą, t.y., veiksmus, kuriuos jis padarė ir kuriais grindžiamas kaltinimas, bet ir teisinį šių veiksmų kvalifikavimą. Kaltinamajam privaloma pateikti pakankamai informacijos, kad jis visiškai suprastų pateiktų kaltinimų apimtį ir galėtų pasirengti gynybai.

Taigi pripažintina, kad tais atvejais, kai privatus asmuo neturi objektyvių galimybių teisėtomis priemonėmis gauti duomenis, privalomus nurodyti privataus kaltinimo skunde, teismas turi pareigą padėti šiuos duomenis gauti. Šiuo atveju vien tik formalus įstatyme numatytų reikalavimų privataus kaltinimo skundui vertinimas sudaro prielaidas pažeisti asmens konstitucinę teisę kreiptis į teismą. Teismas pirmiausia turi užtikrinti, kad tokia teisė nebūtų pažeista, taip pat ir aktyviais veiksmais. Teisinio reguliavimo ir teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad teisinis reguliavimas užtikrina realią galimybę nukentėjusiam asmeniui kreiptis į teismą realizuojant privataus kaltinimo teisę, tačiau teismų praktikoje kartais susiduriama su formaliu požiūriu. Teismai, vertindami nukentėjusiojo privataus kaltinimo skundą turėtų atsižvelgti ne tik į įstatymų nuostatas, bet ir užtikrinti teisės principų – šiuo atveju, teisės kreiptis į teismą - veiksmingą įgyvendinimą.

KONFLIKTO ŠALIŲ SUTAIKYMAS – PAGRINDINIS PRIVATAUS KALTINIMO BYLŲ PROCESO TIKSLAS

Viešojo ir privataus kaltinimo teisinis reguliavimas modeliuojamas priklausomai nuo prioritetinio tikslo. [24] Neatsitiktinai reglamentuojant privataus kaltinimo bylų procesą, pirmiausia numatytas taikinamasis posėdis, ir tik nepavykus alternatyviu būdu išspręsti konflikto, kaip *ultima ratio* rengiamas teisiamasis posėdis. Galimybė susitaikyti šalims viso proceso metu, įskaitant bylos nagrinėjimą apeliacinėje instancijoje, yra būdinga išimtinai privataus kaltinimo bylų procesui. Šie teisinio reguliavimo ypatumai leidžia daryti išvadą, kad pirminis šio proceso tikslas yra ne tiesos nustatymas, [25] o konflikto išsprendimas. [26]

Girdauskas, M., *op. cit*., p. 29. Gušauskienė, M. Įtariamojo teisės į gynybą teisinis procesinis turinys ikiteisminio tyrimo stadijoje. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009, p. 217-257. Gušauskienė, M. Gynybos šalies teisė dalyvauti įrodinėjimo procese. Kurapka, V. E., Matulienė, S., Panomariovas, A. et al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. *Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 361-382.

[24] Proceso teorijos (angl. *theory of procedure*) autoriai išskiria du konflikto išsprendimo tikslus bet kokiame procese, nepriklausomai nuo jo rūšies: tiesos nustatymą ir teisingumo pasiekimą. Thibaut, J. Walker, L. A Theory of Procedure. *California Law Review*. 1978, 66:543-545.

[25] Tiesa privataus kaltinimo procese suprantama kaip formalioji (subjektyvi) tiesa, kadangi materialiosios tiesos šiame procese iš viso nesiekiama nustatinėti. Panomariovas, A. Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu. Kurapka, V. E., Matulienė, S., Panomariovas, A. et al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)*. *Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 51-88.

[26] Apskritai, šiuolaikinio baudžiamojo proceso tikslu kai kurie autoriai įvardija teisinės tvarkos, kuri sutrikdoma pažeidus baudžiamąjį įstatymą, atkūrimą arba nusikalstamos veikos sukelto socialinio konflikto išsprendimą. Merkevičius, R., Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teisminio nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą? *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009, p. 135. Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso paskirties interpretavimo kaita Lietuvai atgavus nepriklausomybę. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio

Privataus kaltinimo bylų procese dominuojantis dispozityvumo principas ir privataus intereso prerogatyva nulemia ir šios proceso formos paskirties išskirtinumą. Nukentėjusio asmens dispozityvi teisė, išskirtinė galimybė disponuoti kaltinimu savo nuožiūra, *inter alia* reiškia ir galimybę savo nuožiūra nutraukti procesą susitaikius su kaltinamuoju. [27] Teisinių santykių privatus pobūdis ir privatus interesas išspręsti konfliktą yra bendras vardiklis analizuojant sutaikymo institutą tiek civiliniame procese, tiek administraciniame, tiek ir privataus kaltinimo bylų procese. Kaip tik dėl to, kad taikinamasis posėdis yra privalomas privataus kaltinimo bylų proceso etapas, [28] galime daryti išvadą, kad konflikto šalių sutaikinimas yra privataus kaltinimo proceso pirminis tikslas. Tik tuomet, jei šalims nepavyksta susitaikyti ar jų sutaikyti nepavyksta, tolesniu procesu siekiama nustatyti, ar kaltinamas asmuo yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką, ir, esant pagrindui, teisingai jį nubausti.

Tiek viešojo, tiek privataus kaltinimo procese susitaikymas numatytas kaip baudžiamojo konflikto išsprendimo galimybė, tačiau ši sąvoka nėra tapati abiejose baudžiamojo proceso formose. Analizuojant sutaikinimo prigimtį, teigiama, kad *viešojo kaltinimo bylose susitaikymas yra atkuriamojo teisingumo koncepcijos dalis, o privataus kaltinimo bylose taikinamasis posėdis [...] yra logiška specifinio proceso, kuriame nukentėjusiojo valia yra lemianti proceso eigą, dalis*. [29] Tačiau šių savo prigimtimi skirtingų institutų teisinio reguliavimo tikslas turi bendrą vardiklį, kuris išreiškiamas proceso nuostatas modeliuojant taip, kad pirmiausia būtų nukentėjusiajam atlyginta nusikaltimu padaryta žala. Lyginant su viešojo kaltinimo procesu, bylose dėl privataus kaltinimo tvarka persekiojamų veikų minimaliai orientuojamasi į teisingumo vykdymo modeliui būdingą atpildo, t.y. bausmės kaltininkui, siekį. Prioritetas teikiamas siekiui atstatyti normalius nukentėjusiojo ir kaltininko santykius. Konflikto sprendimas šalių susitaikymu maksimaliai priimtinas abiems

universiteto Leidybos centras, 2009, p. 511-530. Jurka, R. Žmogaus teisių gynimas Lietuvos baudžiamajame procese: antropocentrinio požiūrio link. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 335-353.

[27] Susitaikymo instituto baudžiamosiose bylose konstitucingumas buvo nagrinėjamas ir konstitucinėje jurisprudencijoje. „*Reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, turi diskreciją nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad nukentėjusysis (jo atstovas) ir asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, turėtų galimybę susitaikyti ir šis susitaikymas būtų pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą. Susitaikymas galimas ir tose baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinimą teisme palaiko pats nukentėjusysis (jo atstovas), ir tose, kuriose valstybinį kaltinimą palaiko prokuroras.“ Supra* note 5.

[28] Goda, G., Kazlauskas, M. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 467.

[29] Ažubalytė, R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius, 2002, p. 106–117.

šalims: nukentėjusysis pasiekia moralinę satisfakciją tapęs padėties šeimininku, nuo kurio priklauso tolesnis proceso ir paties kaltininko likimas, šalys susitaria dėl žalos atlyginimo ir (ar) teisinės padėties atkūrimo (pvz., informacijos paneigimo). [30]

Privataus kaltinimo procese taikinimo procedūrai skiriamas nemažas įstatymo leidėjo dėmesys. BPK taikinimo procedūra reglamentuota kaip sudėtinė privataus kaltinimo bylų proceso dalis. Taikinimo iniciatyva ir funkcija yra pavedama teisėjui, jis turi imtis priemonių nukentėjusįjį ir nusikalstamos veikos padarymu kaltinamą asmenį sutaikyti taikinamajame posėdyje. Vėlesnėse proceso stadijose susitaikymo iniciatyva tenka šalims. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vieningą teismų praktiką pereinant iš viešo kaltinimo į privatų tuo aspektu, kad teisme perkvalifikavus veiką į tokią, dėl kurios procesas vyksta privataus kaltinimo tvarka (o tai pirmiausia suteikia papildomą galimybę šalims susitaikyti) teisėjas turi išsiaiškinti proceso dalyvių valią (norą) taikytis. [31] Tai suponuoja aktyvų teisėjo vaidmenį siekiant šalis sutaikyti.

Įvertinant tai, kad pirminis privataus kaltinimo bylų proceso tikslas yra konflikto išsprendimas, bei ieškant veiksmingiausio sutaikymo proceso privataus kaltinimo bylose teisinio reguliavimo modelio, tikslinga nagrinėti alternatyvių ginčo sprendimo formų galimybes. Baudžiamajame procese alternatyvių ginčų sprendimams priskirtina šalių sutaikymas ir teisminė mediacija. [32] Todėl pirmiausia kyla klausimas dėl taikinamojo posėdžio ar mediacijos pasirinkimo.

Atsižvelgiant į privataus kaltinimo bylų procese iškylančių teisinių santykių ypatumus, konflikto šalių specifiką, šalių sutaikinimas yra ilgas procesas, reikalaujantis ne tik teisinių, bet ir psichologinių žinių. [33] Teisėjo vykdoma tarpininkavimo funkcija yra brangi,

[30] Michailovič, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001. Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. Uscila, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius, 2003. Baranskaitė, A., *supra* note 1, p. 21–66.

[31] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio mėn. 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615/2011. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2009. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2008. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio mėn. 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211/2010.

[32] Plačiąja prasme alternatyvus ginčų sprendimas apima visas ginčų sprendimų alternatyvas (neteismines ginčų sprendimo procedūras), taip pat ir teismo procese vykstančias (teismo inicijuojamas ir organizuojamas) alternatyvių ginčų sprendimų procedūras, kurios nėra tradicinis teismo procesas. Kaminskienė, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 41.

[33] BPK vartojamos sąvokos „taikinamasis“, „sutaikyti“ suponuoja ne teisinį, o psichologinį konflikto išsprendimo būdo aspektą. Kalbant apie mediaciją labiau tiktų ne susitaikymo (*reconciliation*), o susitarimo (*understanding*) terminas, nes esmė yra visų pirma tarpusavio supratimas, kurio pasekmė galėtų būti susitaikymas. Susitaikymas reiškia daugiau nei susitarimą, nes laikoma, kad nukentėjusysis atleido kaltininkui,

reikalaujanti daug teismo laiko ir pastangų, potencialiai kelianti grėsmę teismo nešališkumui, be to, diskutuotina ir jos sąsaja su tiesiogine teismo funkcija vykdyti teisingumą. Todėl iškeltina hipotezė, kad privataus kaltinimo bylų procese tikslinga šalių sutaikymą vykdyti pasitelkiant mediacijos procedūrą. [34]

Teismo inicijuojamas privalomas bylos perdavimas mediacijos procedūrai (privaloma deleguotoji mediacija) labiau nei teisėjo rengiamas taikinamasis posėdis atitiktų proceso dalyvių interesus. Taikinamajame posėdyje daugiausia dėmesio skiriama teisiniams klausimams: kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimui dėl teisine prasme reikšmingų aplinkybių, pvz.: žalos atlyginimas, pažeistų teisių atkūrimas. Susitarimas dėl susitaikymo yra reikšmingas dėl savo teisinių pasekmių, t.y. jis yra pagrindas nutraukti privataus kaltinimo procesą. Tačiau konflikto šalims svarbios aplinkybės gali neapsiriboti tomis, kurios reikšmingos bylai. Mediacijos procese sudaromos galimybės aptarti ne tik teisines pasekmes lemiančias aplinkybes, bet ir kitas į konflikto sritį patenkančius asmeninius, psichologinius ginčo aspektus. [35] Konflikto šalių elgesys priklausomai nuo konflikto eigos gali priartėti prie deviacinio elgesio sampratos ir, esant atitinkamoms sąlygoms, peržengti teisėtumo ribas. Tokiu būdu konfliktas tampa nusikalstamos veikos priežastimi, o nusikaltusį asmenį kriminologine prasme galime priskirti atsitiktiniam nusikaltėlių tipui. [36] Paprastai privataus kaltinimo procesas vyksta ne dėl proceso šalių konflikto iš esmės, o dėl to epizodo, kuris kvalifikuojamas kaip atitinkantis nusikalstamos veikos požymius. Todėl ir taikinamojo posėdžio tikslas yra išspręsti ne patį konfliktą, o tik tą jo dalį, kuri patenka į baudžiamosios teisės reguliavimo sferą. Mediacija, skirtingai nuo taikinamojo posėdžio, gali sudaryti sąlygas konflikto šalims ne tik pasiekti susitarimą dėl baudžiamojo proceso dalyko, bet ir išspręsti priežastis, lėmusias nusikalstamos veikos padarymą, sudaryti erdvę civilizuotai išspręsti konfliktą, sudaryti terpę būti išgirstiems ir išsakyti savo nuomonę ir užkirsti kelią konflikto

kad įvyko specifinis psichologinis procesas. Tačiau susitaikymas nėra būtinas sėkmingai mediacijai. Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 95. Yra daugiau autorių, palaikančių nuomonę, kad baudžiamojo proceso nutraukimui šalims susitaikius nėra būtinas tikras kaltinamojo atgailavimas ir nuoširdus nukentėjusiojo atleidimas.

[34] R. Uscilos atlikto mediacijos įdiegimo galimybių Lietuvoje tyrimo išvadose teigiama, kad siekiant Lietuvoje sėkmingai pasinaudoti alternatyviomis baudžiamojo konflikto sprendimo galimybėmis būtina kompleksiškai spręsti teisinio reglamentavimo bei organizacinius klausimus. Uscila, R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <http://www.nplc.lt/sena/lit/lit46.pdf>.

[35] Diržytė, A., Uscila, R., Visockas, E. et al. *Delinkventinio nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos vadovas*. Vilnius: Kopa, 2011, p. 52-57.

[36] Babachinaitė, G., Galinaitytė, J., Jurgelaitienė, G. et al. *Kriminologija*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2010, p. 259.

sąlygotai deviacijai ateityje. Kaip nurodo procedūrinį teisingumą analizuojantys autoriai, kartais tai proceso šalims yra svarbiau nei tiesos nustatymas.[37] Todėl darytina išvada, kad privalomą taikinamąjį posėdį pakeitus privaloma deleguotąja mediacija, tai turėtų teigiamą įtaką tiek nukentėjusiojo, tiek kaltininko interesams, taip pat konflikto išsprendimo kokybei ir recidyvo prevencijai.

Daug mokslinių diskusijų skiriama pasirinkimo tarp savanoriškos ir privalomos mediacijos problemai. Privataus kaltinimo bylų procese galimi keli mediacijos modeliai: kaip privalomos procedūros ir kaip alternatyvos taikinamajam posėdžiui. Pavyzdžiui, mediacija kaip alternatyva taikinamajam posėdžiui privataus kaltinimo bylose numatyta Lenkijos BPK 489 straipsnio 2 dalyje ir gali būti teismo paskirta šalių prašymu arba sutikimu, numatant terminą šiai procedūrai įgyvendinti.[38] Įvertinant mediacijos įsitvirtinimo Lietuvos teisinėje sistemoje sunkumus bei mentaliteto ypatumus, sunku būtų patikėti mediacijos sėkme, jei ji nebūtų numatyta kaip privaloma procedūra. Taikinamąjį posėdį, kuriame iniciatyvos sutaikinti proceso šalis imasi teisėjas, pakeitus privaloma mediacijos procedūra, kurioje šalims sprendžiant konfliktą tarpininkauja profesionalus mediatorius, būtų išsaugotas pirminis privataus kaltinimo proceso tikslas sutaikyti šalis bei užtikrinamas pigesnis procesas. Todėl manytina, kad teismo inicijuojamos deleguotos mediacijos procedūra turėtų būti reglamentuota kaip privaloma privataus kaltinimo bylų proceso sudėtinė dalis.

Dėl šių priežasčių darytina išvada, kad teismo inicijuojama deleguotos mediacijos procedūra, numatyta kaip privalomas privataus kaltinimo bylų proceso etapas, labiau nei šiuo metu galiojančiose BPK nuostatose įtvirtintas taikinamasis posėdis atitiktų proceso šalių interesus ir sudarytų prielaidas pasiekti abiems šalims palankiausio konflikto išsprendimo. Šiame straipsnyje dėl ribotos jo apimties galimas teisinis mediacijos privataus kaltinimo bylose reguliavimas nebus modeliuojamas.

ĮRODINĖJIMO PRIVATAUS KALTINIMO BYLŲ PROCESE PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Nepavykus konflikto išspręsti taikiai, privataus kaltinimo byla perduodama nagrinėti teisiamajame posėdyje. Privačiam kaltintojui (nukentėjusiajam) vykdant kaltinimo funkciją

[37] Justickis, V. *Bendroji ir teisės psichologija*. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2004, p. 325.
[38] Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-20] < http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

bei ginant savo nusikalstama veika pažeistas teises ir teisėtus interesus, teisę į tinkamą teisminę gynybą apsunkina jo ribotos galimybės rinkti ir teikti įrodymus, teisinių žinių trūkumas. Nors teisinės prielaidos nukentėjusiajam ginti savo teises ir teisėtus interesus privataus kaltinimo tvarka yra sudarytos, tačiau veiksminga savo interesų gynyba pirmiausia priklauso nuo asmens gebėjimo pasinaudoti privataus kaltintojo teisėmis ir įgyvendinti pareigas. Nukentėjusiojo gebėjimas savarankiškai apginti savo interesus (tiek moralinės satisfakcijos, tiek restitucinius) tiesiogiai priklauso nuo jo gebėjimo įgyvendinti kaltinimo funkciją, t.y. suformuluoti kaltinimą, jį pagrįsti ir įrodyti. Ši pareiga yra sudėtinga, reikalaujanti teisinių žinių, organizacinių gebėjimų, asmeninių savybių. Net specialius įgalinimus turintis valstybės atstovas – prokuroras – ne visais atvejais būna pajėgus pagrįsti kaltinimą ir pasiekti kaltininko nubaudimo. Privataus kaltinimo procese ši pareiga, tiesa, mažiau sudėtingose bylose, tačiau ne mažiau sudėtingame procese tenka asmeniui, neturinčiam jokių specialių teisių ar įgalinimų rinkti įrodymus. Kai kurie mokslininkai iš esmės kritikuoja privataus kaltinimo bylų procesą kaip neefektyvią proceso formą siekti savo pažeistų teisių ir teisingumo atstatymo ir naštą nukentėjusiajam. [39] Vokietijos baudžiamojo proceso moksle nuolat vyksta diskusija dėl privataus kaltinimo procesinės formos atitikimo nukentėjusiojo interesams. [40] Kai kurie mokslininkai prieina prie išvados, kad teisinėje realybėje privatus kaltinimas yra sunkiai pakeliama nukentėjusiojo pareiga, o įstatymų leidėjo ketinimas suteikti įrankį nukentėjusiajam vykdyti baudžiamąjį persekiojimą virto į baudžiamojo persekiojimo naštą. [41] Asmuo, siekiantis apginti savo teisėtus interesus privataus kaltinimo tvarka ir tikėdamasis, kad privataus kaltinimo procesinė forma siūlo lygiavertę teisinę apsaugą kaip valstybinio kaltinimo procesinė forma, pirmiausia turi gebėti pasinaudoti įstatymo jam suteiktomis galimybėmis. Tačiau dažnai nukentėjusysis yra nepajėgus racionaliai ir sėkmingai vykdyti savo procesinių pareigų ir veiksmingai ginti savo teisėtų interesų. Toliau trumpai bus panagrinėtos pagrindinės procesinės garantijos, padedančios privačiam kaltintojui įgyvendinti kaltinimo funkciją (tuo pačiu veiksmingiau apginti savo interesus): teisinės pagalbos (atstovavimo pagal įgaliojimą) institutas ir aktyvaus teismo vaidmuo.

[39] Riess, P. Der Strafprozess und der Verletzte – eine Zwischenbilanz. *Jura*. 1987: 281, Jung, H. Zur Rechtsstellung des Verletzten im Strafverfahren. *Juristische Rundschau*, 1984, 8: 311.
[40] Vietoje privataus kaltinimo instituto siūloma išvystyti bei materialiai skatinti galimybes neteisminei mediacijai ir konflikto šalių susitaikymui. Weigend, T. „Die Strafe für das Opfer?“ - Zur Renaissance des Genugtuungsgedankes im Straf- und Strafverfahrensrecht. *Rechtswissenschaft*. 2010, 1: 35.
[41] Riess, P., *op. cit.*, p. 281.

Teisinės pagalbos (atstovavimo pagal įgaliojimą) institutas yra viena iš priemonių, padedančių įgyvendinti asmens teisę į teisminę gynybą ir užtikrinti teisminės gynybos prieinamumą. [42] Privataus kaltinimo procese šis institutas įgyja didelę reikšmę dėl to, kad kaltinimo funkciją įgyvendina pats nukentėjusysis. Įvertinus procesinės kaltinimo funkcijos – pradedant kreipimusi į teismą – turinį, manytina, kad teisės į teisminę gynybą privataus kaltinimo bylose veiksmingumas gali būti užtikrinamas tik siejant jos realizavimą su veiksminga teisine pagalba: [43] nukentėjusiajam (privačiam kaltintojui) pasinaudojant atstovavimo pagal įgaliojimą instituto galimybėmis arba kreipiantis dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo. [44] Veiksmingos teisinės pagalbos suteikimo principo turinys siejamas su konkretaus teisinę pagalbą teikiančio subjekto dalykinėms ir asmeninėms savybėms keliamais reikalavimais ir tinkamų procesinių garantijų, sudarančių sąlygas veiksmingam šios pagalbos suteikimui, užtikrinimu. [45] Nors advokato teikiamos teisinės pagalbos kokybė neabejotinai susijusi su atstovavimo instituto veiksmingumu, šis klausimas nebus analizuojamas, kadangi tai nėra baudžiamojo proceso reguliavimo dalykas. [46]

Privataus kaltinimo teisės įgyvendinimo veiksmingumo aspektu nagrinėtina privataus kaltintojo bei jo įgalioto atstovo galimybės dalyvauti įrodinėjimo procese. Privatus kaltintojas, lygiai taip pat kaip ir kaltinamasis, neturi įgaliojimų rinkti duomenis tais būdais, kuriuos įstatymas leidžia jo įgaliotam atstovui, teikiančiam jam teisinę pagalbą (Advokatūros įstatymo 44 straipsnis). [47] Taigi savarankiškai įgyvendindamas privataus kaltinimo teisę privatus kaltintojas yra silpnesnėje pozicijoje ir negali pilnavertiškai įgyvendinti jam suteiktos įrodinėjimo pareigos. Todėl teisinė pagalba vertintina kaip viena iš teisinių priemonių, įgalinančių privatų kaltintoją įgyvendinti savo teisinį statusą, t.y. tinkamai vykdyti savo procesines pareigas, ypatingai įrodinėjimo procese, ir veiksmingai ginti savo teises. EŽTT ne kartą yra pripažinęs, kad galimybė turėti advokatą yra viena iš veiksmingo teisės kreiptis į

[42] Montvydienė, I. *Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universaitetas, 2010, p. 189.
[43] EŽTT pripažino, kad teisės į teisminę gynybą būtina prielaida tam tikrais atvejais gali būti teisinės pagalbos suteikimas. *Airey v. Ireland*, 9 October 1979, No. 6289/73, ECHR A32.
[44] Ažubalytė, R. Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. *Jurisprudencija*, 2010, 4 (122): 234.
[45] Montvydienė, I., *op. cit.,* p. 46.
[46] EŽTT praktikoje teisinės pagalbos veiksmingumas vertinamas pagal teisminės pagalbos prieinamumo užtikrinimo rezultatus. Teisinės pagalbos kokybės kriterijų klausimą tarptautinių teisės aktų ir EŽTT jurisprudencijos kontekste išsamiai analizavo Montvydienė, I., *op. cit.*, p. 46-49, 124-147.
[47] Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1632.

teismą įgyvendinimo sąlygų. [48] Nors teisė turėti advokatą paprastai siejama su kaltinamojo statusu, tačiau vertinant privataus kaltinimo teisės, kaip teisės kreiptis į teismą, veiksmingumą, didele dalimi realaus šios teisės įgyvendinimo galimybė priklauso nuo advokato dalyvavimo. *Įstatymais baudžiamojo proceso santykiai turi būti reguliuojami taip, kad baudžiamojo proceso teisinių santykių subjektai, kurie mano, jog jų teisės pažeistos, turėtų teisę savo teises ginti teisme nepriklausomai nuo savo teisinio statuso baudžiamajame procese.* [49] Taigi galimybė turėti advokatą kaip teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo garantas nesietina su jo procesine padėtimi.

Didelę reikšmę turi ir procesinių garantijų, sudarančių teisines prielaidas veiksmingam teisinės pagalbos suteikimui, įtvirtinimas įstatyme. Konstitucinis Teismas normų, reglamentuojančių advokato teisę gauti informaciją, konstitucingumo kontekste pasisakė, kad „*teisė kreiptis į teismą ir iš Konstitucijos, inter alia jos 30 straipsnio 1 dalies, 31 straipsnio 6 dalies, nuostatų kylantis reikalavimas asmens teises ginti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai inter alia reiškia, kad įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas advokato teikiamai teisinei pagalbai, kuria asmuo turi teisę naudotis gindamas savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, inter alia kreipdamasis į teismą, būti veiksmingai. [...] Advokatas, vykdydamas savarankišką profesinę veiklą ir teikdamas teisinę pagalbą [...], padeda įgyvendinti konstitucinę asmens teisę į teisminę gynybą. Taigi asmens teisė turėti advokatą yra viena iš asmens teisės į teisminę gynybą veiksmingo įgyvendinimo sąlygų.*“ [50] Taigi advokatų profesinės veiklos tikslas yra padėti asmeniui užtikrinti teisės į teisminę gynybą, *inter alia* teisės kreiptis į teismą veiksmingą įgyvendinimą. Konstitucinio Teismo nutarime nurodoma, kad viena iš įstatymų leidėjo pareigų yra *„[...] nustatyti inter alia tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį advokatas galėtų gauti valstybės ir*

[48] *Gordon v. the United Kingdom*, 21 February 1975, No. 4451/70; *John Murray v. the United Kingdom*, 8 February 1996, No. 18731/91; *Averill v. the United Kingdom*, 6 June 2000, No. 36408/97; *Ezeh and Connors v. the United Kingdom*, 9 October 2003, No. 39665/98, 40086/98; *Öcalan v. Turkey*, 12 May 2005, No. 46221/99 ir kt.
[49] *Supra* note 5.
[50] Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo (2001 m. birželio 21 d. redakcija) 42 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129 "Dėl Nekilnojamojo turto registro nuostatų patvirtinimo" patvirtintų nekilnojamojo turto registro nuostatų 88 punkto (2007 m. vasario 27 d. redakcija), 97 punkto (2007 m. vasario 27 d., 2008 m. spalio 22 d., 2010 m. kovo 3 d., 2011 m. gegužės 4 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7405.

savivaldybių institucijų turimą šiai asmens teisei įgyvendinti būtiną informaciją.“ [51] Šios nuostatos yra svarbios privataus kaltinimo bylų procese užtikrinant teisinės pagalbos, kaip nukentėjusiojo teisių ir teisėtų interesų gynimo garanto, realumą ir veiksmingumą.

Antrinė teisinė pagalba nukentėjusiam asmeniui turi būti užtikrinta nepriklausomai nuo jo turtinės padėties [52], tačiau paradoksalu, kad pagrindas suteikti ją yra „ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimas ar teismo nutartis, kuriais asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju, ir (ar) teismo nuosprendis“ (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 13 straipsnio 3 punktas). [53] Skundo padavimo stadijoje, taikinamajame posėdyje (BPK 413 str.), teismui atliekant veiksmus iki teisiamojo posėdžio (BPK 414 str.) privataus kaltintojo figūra neminima, o skundą padavęs asmuo vadinamas nukentėjusiuoju (BPK 408 str.) arba skundą ar pareiškimą padavusiu asmeniu (BPK 412 [1] str.). Tačiau nukentėjusiuoju privataus kaltinimo skundą padavęs asmuo tampa tik perduodant bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje teismo nutartimi, kuria taip pat asmuo pripažįstamas ir nukentėjusiuoju. Taigi laikantis nustatytos tvarkos praktiškai neįmanoma pasinaudoti antrine teisine pagalba, nes, laikantis įstatymo raidės, asmuo įgyja nukentėjusiojo ir privataus kaltintojo statusą tik teisme (BPK 408 str. 1 d.), t. y. priėmus skundą. Sprendžiant asmenų, kurie dėl sunkios turtinės padėties negali pasinaudoti teisinėmis paslaugomis, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo klausimą būtina įvertinti jos suteikimą laiku – teisinė pagalba turi būti suteikta tada, kai ji reikalinga, taip pat ir iki teisinio proceso [54]. Taigi rengiant teismui svarbiausią procesinį dokumentą – nukentėjusiojo privataus kaltinimo skundą, kuris apsprendžia teisminio nagrinėjimo ribas ir kuriame formuluojamas kaltinimas, kurį vėliau privatus kaltintojas turi pareigą pagrįsti, nukentėjęs asmuo negali gauti kvalifikuotos antrinės teisinės pagalbos. Tinkamo kaltinimo ribas apibrėžiančio dokumento nebuvimas užkerta kelią tolesniam greitam ir veiksmingam procesui.

Taigi išanalizavus įgalioto atstovo, teikiančio teisinę pagalbą, reikšmę privataus kaltinimo procese, darytina išvada, kad teisinė pagalba yra ir viena iš nukentėjusiojo teisių užtikrinimo garantijų, ir teisinė prielaida tinkamai vykdyti privataus kaltintojo pareigas

[51] *Supra* note 50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 14-445.
[52] Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-827; *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 18-572. 12 straipsnio 1 dalies 2 punktas.
[53] *Ibid.*
[54] Montvydienė, I., *supra* note 42, p. 50-59.

baudžiamajame procese. Atsižvelgiant į privataus kaltintojo ribotas galimybes teikti įrodymus, itin svarbus vaidmuo įrodinėjimo procese, o taip pat užtikrinant nukentėjusiojo (privataus kaltintojo) veiksmingą savo funkcijų privataus kaltinimo procese (kaltinimo ir savo teisių bei interesų gynimo) įgyvendinimą, tenka taip pat ir teismui.

Privataus kaltinimo bylų procese teismo vaidmuo nustatant įrodinėjimo ribas yra aktyvus, nes įrodymų rinkime jis dažnai koreguoja įrodinėjimo ribas, atmesdamas ar tenkindamas šalių prašymus dėl naujų įrodymų pateikimo ar išreikalavimo, pasiūlo šalims pateikti įrodymų dėl teismo nuomone įrodinėtinų aplinkybių. Šalia pareigos objektyviai vertinti šalių pateiktus duomenis apie bylos aplinkybes, teismas turi aktyviai veikti ir negali užimti pasyvios pozicijos. Iš to darytina išvada, kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. [55]Teismas turi įgaliojimus pats atlikti bet kokius proceso veiksmus (BPK 287 str.) ar pavesti atlikti tam tikrus veiksmus prokurorui. [56] Privataus kaltinimo bylų procese tokia teisėjo pareiga dar svarbesnė, kadangi kaltintojas nėra teisininkas profesionalas, o jo įgaliojimai įrodinėjimo procese yra riboti. Todėl teisėjo kaip teisingumo vykdytojo vaidmuo suponuoja pareigą užtikrinti, kad privataus kaltinimo bylų procese, *inter alia* įrodinėjimo procese, nebūtų pažeisti teisėti šalių interesai. Valstybė, esant tokiam teisiniam reglamentavimui, kai asmuo pats savarankiškai turi ginti savo teisėtus interesus, privalo suteikti kaltintojui privataus kaltinimo bylose pagalbą renkant įrodymus. Pagalba renkant įrodymus suvokiama ne tik kaip teismo teisė, bet ir kaip pareiga, o teismas priskirtinas prie įrodinėjimo subjektų. [57] Priešingu atveju privataus kaltinimo procesinė forma tebūtų teisės į teismą formalus deklaravimas, o ne realus jos įgyvendinimo užtikrinimas.

BPK 414 straipsnio 2 dalyje numatyta teismo pareiga dalyvauti įrodinėjimo procese: jis turi imtis priemonių pats savarankiškai nustatyti tam tikras aplinkybes, o jeigu byloje yra aplinkybių, kurių teismas negali nustatyti, teisėjas turi pavesti prokurorui ištirti šias aplinkybes per nustatytą laikotarpį. Nors aktyvus teismas padeda privačiam kaltintojui veiksmingiau vykdyti kaltinimo funkciją, teismo teisė duoti pavedimus (nurodymus) ikiteisminio tyrimo institucijoms ar prokurorams buvo kvestionuojama kaip teismo kišimasis į įrodymų rinkimo procesą, dėl ko gali būti sudarytos prielaidos teismo šališkumui. Konstitucinis teismas, nagrinėdamas šios normos konstitucingumą, suformulavo teismo kaip

[55] Supra note 5.
[56] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika*. 2007, Nr. 27, p. 2.
[57] Driukas, A., Valančius, V. *Civilinis procesas. II tomas: teorija ir praktika*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 563.

įrodinėjimo subjekto vaidmenį privataus kaltinimo procese: *„teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), inter alia prokurorams.“* [58] Konstitucinio Teismo doktrinoje atribojamas teismo sprendimas pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą ir teismo sprendimas pavesti atlikti atskirus proceso veiksmus: teismo pavedimas atlikti atskirus proceso veiksmus ir ikiteisminio tyrimo įstaigoms (pareigūnams) negali būti interpretuojamas kaip teismo vadovavimas ikiteisminiam tyrimui. *„[...] duodamas minėtus pavedimus teismas turi veikti taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų manyti, jog teismas yra šališkas..“*[59] BPK nenumato galimybės teismui duoti pavedimą atlikti ikiteisminį tyrimą, nors esama nuomonės, kad tokia galimybė, įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimą, turėtų būti numatyta BPK, taip pat numatant ir atitinkamo sprendimo priėmimo pagrindus (kriterijus). [60] Įstatymų leidėjas šią galimybę susiejo su parengiamąja privataus kaltinimo bylų proceso stadija. Vėlesnėse privataus kaltinimo bylos nagrinėjimo stadijose teismas gali įpareigoti atlikti procesinius veiksmus BPK 287 str. pagrindu, nes bylos nagrinėjimas teisme vyksta vadovaujantis bendromis nuostatomis.

IŠVADOS

Darytina išvada, kad teismai, vertindami nukentėjusiojo privataus kaltinimo skundą jo priėmimo stadijoje turėtų atsižvelgti ne tik į formalias įstatymų nuostatas, bet ir užtikrinti teisės principų – šiuo atveju, teisės kreiptis į teismą - veiksmingą įgyvendinimą.

Teismo inicijuojama deleguota mediacija gali tapti perspektyviu modeliu, užtikrinančiu proceso šalių interesų atkurti nusikalstama veika pažeistas teises įgyvendinimą ir sudarančiu prielaidas palankiausiu būdu išspręsti konfliktą. Mediacijos procedūra galėtų būti reglamentuota kaip privalomas privataus kaltinimo bylų proceso etapas.

Atlikta analizė leidžia teigti, kad nukentėjusiajam teikiamos teisinės apsaugos veiksmingumas privataus kaltinimo procese didele dalimi priklauso nuo to, ar jis privataus kaltinimo teisę įgyvendins savarankiškai, ar naudosis profesionalaus įgalioto atstovo paslaugomis, taip pat nuo to, kokia apimtimi pasireiškia konstituciškai pagrįstas teismo

[58] Supra note 5.
[59] Supra note 5.
[60] Goda, G. Oficialumo principas ir jo išimtys Lietuvos baudžiamajame procese. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. VĮ Registrų centras. Vilnius, 2011, p. 386–388.

aktyvumas įrodinėjimo procese. Neužtikrinus veiksmingos teisinės pagalbos privataus kaltinimo teisės įgyvendinimas kaip savo teisių ir interesų gynimo priemonė negali atitikti nukentėjusiojo lūkesčių ir interesų gauti žalos atlyginimą ir išspręsti konfliktą.

LITERATŪRA

1. Lenkijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-20] < http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
2. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1632.
3. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-827; *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 18-572.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 14-445.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo (2001 m. birželio 21 d. redakcija) 42 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. 1129 "Dėl Nekilnojamojo turto registro nuostatų patvirtinimo" patvirtintų nekilnojamojo turto registro nuostatų 88 punkto (2007 m. vasario 27 d. redakcija), 97 punkto (2007 m. vasario 27 d., 2008 m. spalio 22 d., 2010 m. kovo 3 d., 2011 m. gegužės 4 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7405.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2008.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-423/2009.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio mėn. 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211/2010.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-36/2010.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio mėn. 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-615/2011.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. *Teismų praktika*. 2007, Nr. 27.
13. Šiaulių apygardos teismo 2006 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-462-210/2006.
14. Šiaulių apygardos teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. I-20-116/2007.

15. Šiaulių apygardos teismo 2008 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-25/64/2008.
16. Vilniaus apygardos teismo 2007 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 954/2007.
17. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-639-9-2007.
18. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-103-318/2008.
19. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-158-211/2008.
20. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-72-518/2009.
21. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-423-495/2009.
22. *Airey v. Ireland*, 9 October 1979, No. 6289/73.
23. *Averill v. the United Kingdom*, 9 June 2000, No. 36408/97.
24. *Ezeh and Connors v. the United Kingdom*, 9 October 200,3 No. 39665/98, 40086/98.
25. *Gordon v. the United Kingdom*, 21 February 1975, No. 4451/70.
26. *John Murray v. the United Kingdom*, 8 February 1996, No. 18731/91.
27. *Öcalan v. Turkey*, 12 May 2005, No. 46221/99.
28. Ancelis, P. Dėmesingumas nusikaltimo aukai kaip prielaida kuriant atvirą visuomenę. *Jurisprudencija*. 2000, 15 (7): 15–160.
29. Ancelis, P. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame persekiojime: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
30. Ancelis, P., Juzukonis, S. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*. 2002, 35 (27): 99–107.
31. Ancelis, P. Nukentėjusiojo teisinė padėtis pasikeitus baudžiamiesiems įstatymams. *Jurisprudencija*. 2003, 49 (41): 97–104.
32. Ažubalytė, R. Baudžiamojo proceso paskirties interpretavimo kaita Lietuvai atgavus nepriklausomybę. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2009, p. 511-530.
33. Ažubalytė, R. *Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius, 2002.
34. Ažubalytė, R. Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida. *Jurisprudencija*. 2010, 4 (122): 221–244.
35. Ažubalytė, R. Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą. *Jurisprudencija*. 2005, 70 (62): 119-125.
36. Babachinaitė, G., Galinaitytė, J., Jurgelaitienė, G. et al. *Kriminologija*. Vilnius: MRU, 2010.
37. Baranskaitė, A. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
38. Contenius, R. *Die Befugnis des gesetzlichen Vertreters zur Erhebung der Privatklage.* Daktaro disertacija. Breslau: Universität Breslau, 1929.
39. Diržytė, A., Uscila, R., Visockas, E. et al. *Delinkventinio nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos vadovas*. Vilnius: Kopa, 2011.
40. Driukas, A., Valančius, V. *Civilinis procesas. II tomas: teorija ir praktika*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

41. Girdauskas, M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimai. *Teisės problemos*. 2005, T. 1(47): 26-61.
42. Goda, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
43. Goda, G., Kazlauskas, M. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
44. Goda, G. Oficialumo principas ir jo išimtys Lietuvos baudžiamajame procese. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. VĮ Registrų centras. Vilnius, 2011, p. 369-395.
45. Gušauskienė, M. Įtariamojo teisės į gynybą teisinis procesinis turinys ikiteisminio tyrimo stadijoje. *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009, p. 217-257.
46. Gušauskienė, M. Gynybos šalies teisė dalyvauti įrodinėjimo procese. Kurapka, V. E., Matulienė, S., Panomariovas, A. et al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui). Mokslo studija*. Vilnius: MRU, 2011, p. 361-382.
47. Jung, H. Zur Rechtsstellung des Verletzten im Strafverfahren. *Juristische Rundschau*, 1984, 8: 309-312.
48. Jurka, R. *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
49. Jurka, R. Žmogaus teisių gynimas Lietuvos baudžiamajame procese: antropocentrinio požiūrio link. *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2009, p.335-353.
50. Justickis, V. *Bendroji ir teisės psichologija*. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2004.
51. Juzukonis, S. *Nukentėjusiojo teisių apsauga baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
52. Kaminskienė, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
53. Maiwald, M. Die Beteiligung des Verletzten am Strafverfahren. *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*. 1970.
54. Matuizienė, E. Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(3), p. 1177–1197.
55. Merkevičius, R., Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teisminio nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą? *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrus, 2009, p. 135-173.
56. Michailovič, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001.
57. Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
58. Montvydienė, I. *Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
59. Panomariovas, A. Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu. Kurapka, V. E., Matulienė, S., Panomariovas, A. et al. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui). Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 51-88.
60. Riess, P. Der Strafprozess und der Verletzte – eine Zwischenbilanz. *Jura*. 1987: 281-287.
61. Thibaut, J. Walker, L. A Theory of Procedure. *California Law Review*. 1978, 66: 541-566.
62. Uscila, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

63. Uscila, R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-15]. <http://www.nplc.lt/sena/lit/lit46.pdf>.
64. Weigend, T. „Die Strafe für das Opfer?“ - Zur Renaissance des Genugtuungsgedankes im Straf- und Strafverfahrensrecht. *Rechtswissenschaft*. 2010,1: 39-47.

SOME ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE PRIVATE PROSECUTION RIGHT

Eglė Matuizienė*
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The goal of this article is to explore the possibilities of the crime victim to defend his/her rights and legal interests in private prosecution procedure, to identify the factors that prevent effective defence of personal interests and to answer the question whether private prosecution as means of protection of crime victim‘s rights satisfy victim‘s expectations and ensure effective defence of his/her interests. The article attempts to reveal problematic aspects of the implementation of the rights and obligations of the private prosecutor, to investigate whether the crime victim, implementing the right of private prosecution, can effectively defend his/her legal interests damaged by the commitment of a criminal offence. The prosecution function and the function of protection of the rights and personal interests implemented by the crime victim in private prosecution procedure are related and implemented simultaneously. Therefore, the factors that prevent effective implementation of the crime victim‘s prosecution function at the same time prevent effective defence of the crime victim‘s rights and legal interests damaged by the commitment of a criminal offence.

In the article the conclusion is drawn that the assessment of the private prosecution complaint of the crime victim in the stage of its acceptance in court should include not only compliance with the formal provisions of law but ensure effective implementation of legal principles (in this case - access to justice) as well. Delegated mediation initiated by court can become a perspective model ensuring the implementation of the interests of parties to restore the rights damaged by the commitment of a criminal offence and creating assumptions for the conflict resolution in the most advantageous way. The procedure of mediation could be regulated as the obligatory stage of private prosecution procedure. The research of the problematic areas of private prosecution procedure leads to the conclusion that in legal reality the effectiveness of legal protection provided for a crime victim in private prosecution procedure largely depends on the circumstance whether s/he will implement the private prosecution procedure independently or will use services of a professional representative by proxy. The effectiveness of legal protection depends on the extent of constitutionally substantiated activity of the court in the process of proof as well. Without provision of effective legal assistance, the implementation of the private prosecution right as the means of protection of personal rights and legal interests cannot satisfy the crime victim‘s expectations and interests to receive compensation of damages and to solve the conflict.

Keywords: criminal procedure, crime victim, private prosecutor, private prosecution right, private prosecution procedure.

Eglė Matuizienė*, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamasis procesas, privataus kaltinimo bylų procesas, nukentėjusiojo interesai.
Eglė Matuizienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Criminal Law and Procedure, doctoral student. Research interests: criminal procedure, private prosecution procedure, interests of the crime victim.